

ALISHER NAVOIYNING "FARHOD VA SHIRIN" DOSTONIDA NAQSHBANDIYLIK G'OYALARINING BADIY TALQINI

Nurillayeva Munisa

Buxoro Pedagogika institute

O'zbek tili va adabiyoti magistiri

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18277633>

Annotatsiya: Ushbu maqolada Alisher Navoiyning "Farhod va Shirin" dostonidagi Naqshbandiya tariqatiga xos bo'lgan irfoniy va falsafiy qarashlar tahlil qilinadi. Asardagi Farhod obrazi orqali "Dil ba yoru, dast ba kor" tamoyili, "Safar dar vatan" va "Xilvat dar anjuman" kabi tariqat qoidalarining badiiy ifodasi yoritilgan. Shuningdek, dostonning majoziy ishqdan haqiqiy ishqqa o'tish bosqichlari hamda komil inson konsepsiyasi ilmiy asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: Alisher Navoiy, Naqshbandiya, Farhod va Shirin, tasavvuf, komil inson, "Dil ba yoru, dast ba kor", ishq majoziy, ishq haqiqiy, fano, baqo, nafs riyozati.

Navoiy ijodida tariqat va san'at sintezi

Alisher Navoiy nafaqat turkiy adabiyotning sultonidir, balki u Naqshbandiya tariqatining ulug' namoyandalaridan biri sifatida ham tanilgan. Uning "Xamsa" turkumidagi "Farhod va Shirin" dostoni sof ishqiy qissa doirasidan chiqib, inson ruhining Ilohiy kamolot sari intilishini ifodalovchi falsafiy manbaga aylangan. Naqshbandiya ta'limoti Navoiy ijodida asosan halol mehnat, qalb pokligi va xalqqa xizmat qilish g'oyalari bilan namoyon bo'ladi.

"Dil ba yoru, dast ba kor": Mehnat va zikr uyg'unligi

Naqshbandiylikning eng asosiy shiori bo'lgan "Ko'ngil yorda, qo'l ishda" tamoyili Farhod siymosida o'zining mukammal badiiy yechimini topgan.

Hunar — kamolot asosi: Farhod boshqa klassik doston qahramonlari kabi faqat saroyda yashamaydi. U toshyo'nar, naqqosh va me'mor. Bu Naqshbandiya yo'lidagi "kasb" tushunchasiga mos keladi.

Behistun tog'i ramzi: Farhodning tog'ni teshishi — bu solikning (Haq yo'lovchisining) o'z nafsini jilovlash jarayonidir. Har bir teshaga urilgan zarba zikrning (Allohni eslash) jismoniy mehnat bilan birlashuvidir.

Ruhning ma'naviy sayohati: "Safar dar vatan"

Naqshbandiylikda "Safar dar vatan" (Vatan ichra sayohat) tushunchasi insonning o'z ichki olamini o'rganishini bildiradi. Farhodning Chin mamlakatidan Armanistonga tomon qilgan safari, Yunonistonda turli tilsimlarni yengishi bu — tashqi dunyodagi sayohat emas, balki qalbning yomon xislatlardan poklanish safaridir.

Ajdarho va Dev: Insonning hayvoniy nafs va kibrini ifodalaydi.

Oyna (Jomi Jam): Poklangan qalb ramzi bo'lib, unda butun borliq siri namoyon bo'ladi.

. Xusrav va Farhod: Nafs va Ruh kurashi

Dostondagi Farhod va Xusrav munozarasi — tasavvufiy adabiyotning cho'qqisidir. Bu yerda Xusrav dunyoviy hirsni, saltanatni va jismoniy istakni (Nafs) ifodalasa, Farhod ruhoniy poklikni va sadoqatni (Ruh) ifodalaydi. Farhodning javoblari shunchaki so'z o'yini emas, balki "Fano" maqomiga yetgan insonning iqroridir. U "Men"ligidan kechgan, ko'nglini Butun Borliq bilan birlashtirgan inson sifatida gapiradi.

Fano filloh va Baqo billoh

Doston xotimasida Farhodning halok bo'lishi tasavvufiy ma'noda "ma'shuqada erish" demakdir. Farhod majoziy sevgidan (Shirin siymosidan) o'tib, haqiqiy Jamolni topadi. Uning tog' tepasida "Shirin!" deb jon berishi — ruhning ilohiy olamga qovushishidir. Bu holat Naqshbandiyadagi "zikri doim" orqali erishiladigan eng yuqori ma'naviy cho'qqidir.

Xulosa

Alisher Navoiyning "Farhod va Shirin" dostoni Naqshbandiya tariqatining "Dil ba yoru, dast ba kor" falsafasini jamiyatga yoyishda eng kuchli badiiy qurol bo'lib xizmat qilgan. Farhod obrazi — ham mehnatkash, ham orif, ham oshiq bo'lgan komil insonning andozasidir. Asar bugungi kunda ham insonni o'z ustida ishlashga, mehnat orqali ma'naviy yuksaklikka erishishga chorlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to'plami. 20 jildlik. 8-jild: Farhod va Shirin. – Toshkent: Fan, 1991.
2. Vohid Abdullayev. O'zbek adabiyoti tarixi (X-XV asrlar). – Toshkent: O'qituvchi, 1992.
3. Ibrohim Haqqul. Tasavvuf va she'riyat. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 1991.
4. Najmiddin Komilov. Tasavvuf. – Toshkent: Movarounnahr, 2009.
5. Bahouddin Naqshband. Tanlangan asarlar (Tahrir hay'ati). – Toshkent: Adolat, 1993. Jomiy, Abdurahmon. Nafohatul-uns (Nafaslar xushbo'yliqi). – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2011.